

Sereg Péter*

A Királyi Curia szervezete és működése a reformkorban

1. A HÉTSZEMÉLYES TÁBLA ÉS A KIRÁLYI TÁBLA

A reformkori Magyarországon a legfelsőbb bíró fórum a Királyi Curia volt, amely a király nevében gyakorolta a bírói hatalmat.¹ Nagy-Britanniát leszámítva hazánk Királyi Curiája a legrégebbi múltra visszatekintő legfelsőbb bírósági szerv a világon.²

A legfőbb bírói tevékenységet ellátó személyek feladatköreinek megjelenése és kialakulása a 12–15. század közé tehető, amikor a királyt ítélkező tevékenységében az országos főméltóságok – nádor, országbíró, kancellár, királyi személynök, tárnokmester³ – helyettesíthették, és a növekvő ügyszám, valamint a király tehermentesítése érdekében gyakorolhatták a bírói hatalmat. Az oklevelek gyakran a király ezen jogának alkalmazását legfőbb jogszolgáltatói (summus justitarius⁴) tevékenységnek nevezték.⁵

A joganyag és az elbírálandó ügyek számának növekedésével azonban szükségessé vált egy állandó összetételű és székhelyű legfelsőbb bírói fórum, amely szervezetileg stabilitást mutatott. Jelentős kodifikációs folyamat indult el 1723-ban hazánkban, amely legfontosabb eredményének tekinthető azon elv felismerése és törvényben való megfogalmazása, mely szerint a bírói hatalmat nemcsak horizontálisan,⁶ hanem vertikálisan⁷ is meghatározottá kell tenni. Ezen követelmények

kielégítése érdekében születtek meg az 1723. évi XXIV., XXV. és XXVI. törvénycikkek, amelyek alapján⁸ Pesten állandó székhellyel rendelkező Hétszemélyes tábla és Királyi tábla került felállításra intézményesített formában.⁹ A két táblát közös név alatt együtt Királyi Curiának¹⁰ nevezték: „*A tekintetes Királyi tábla és az ország fő-törvényszéke (a Nagyméltóságú Hétszemélyes Tábla) együtt a Fenséges Királyi Curiát teszik.*”¹¹ A hazai legfelsőbb bírói fórum székhelyét a Budai várban való rövid működését követően 1791-ben ismét Pestre helyezték vissza.¹²

A Királyi Curia fejlődéstörténetének elengedhetetlen eleme a Királyi tábla és a Hétszemélyes tábla témánk szempontjából legfontosabb jogtörténeti elemeinek összefoglalása.¹³ A két tábla közül a Királyi tábla munkája jelentős mértékben meghaladta a felette álló Hétszemélyes tábla munkáját,

8 CIH., 1723. évi XXIV. és XXV. törvénycikk.

9 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon, IV. kötet*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903 (a továbbiakban: MJL IV.), 799. o.; lásd még VINKLER János: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi véstől 1848-ig, I. kötet*. A központi igazságügyi szervezet fejlődése, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1927 (a továbbiakban: VINKLER), 237. o.; DARÁK Péter ünnepi megemlékezése: *Az igazság a hatalom talpköve*. In: *Ügyvédek lapja*, LI. évf., 3. sz., 2012. május–június, 5. o.; MENDELÉNYI, 5. o.

10 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon, III. kötet*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900 (a továbbiakban: MJL III.), Döntvény. A szócikket szerkesztette: GAAL Vilmos 87. o.; MJL IV., 799. o.; lásd még HEGEDŰS Lajos: *A magyar közjog alapvonalai*. Heckenast Gusztáv nyomdája, Pest, 1861 (a továbbiakban: HEGEDŰS), 159. o.; POMOGYI, 724. o.; VARGA Endre – VERES Miklós: *Bírósági levéltárak 1526–1869*. Szerkesztette: SASHEGYI Oszkár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989 (a továbbiakban: SASHEGYI), 7. o.; WENZEL Gusztáv: *Visszapillantás az előbbi Magyar Királyi Curiának 1724–1769-iki működésére*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Hivatala, Budapest, 1875, 6. o.; ZINNER Tibor: *Utak és tévutak – Adalékok a magyar felsőbb-ráskodás 1000 esztendejéhez*. In: *Bírák lapja*, A Magyar Bírói Egyesület folyóirata, VII. évf., 1997, 1–2. sz. (a továbbiakban: ZINNER, 1997.), 46. o.; VARGA Endre: *Polgári peres eljárás a királyi curián 1724–1848/49*. Különlennyomat a Levéltári Közlemények XXXIX. évfolyamából, Budapest, 1969 (a továbbiakban: VARGA, 1969), 270. o.; MENDELÉNYI, 5. o.

11 FRANK Ignác: *A közigazgatás törvénye Magyarhonban, I. rész*. A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1845, 72. o.

12 CIH., 1791. évi XXXIX. törvénycikk preambuluma: „*Mivelhog mind a jog és igazság könnyebb és gyorsabb kiszolgáltatása, mind a Dunán innen fekvő három kerület érdeke, mind végül a hely fekvése és a pörösködők nagyobb kényelme s a költségek megtakarítása követeli, hogy a királyi Curia Pestre, mint előbb is annak állandó tartózkodáshelyére, visszavittessék.*”

13 Fontos kiemelni, hogy a Hétszemélyes tábla és a Királyi tábla már a korábbi időszakban is működtek, azonban az akkori szervezeti felépítés meglehetősen szabályzatlan volt. Jelen tanulmánynak nem célja ezen korábbi időszakok vizsgálata, hiszen ezekből már készültek komoly átfogó munkák.

* Sereg Péter, jogász, okleveles közigazdász, pénzügyi szakjogász, a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola PhD hallgatója, az Igazságügyi Minisztérium Közigazgatási Államtitkárságának titkárságvezető főosztályvezetője, drseregpete@gmail.com.

1 Récsi Emil: *Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott*. Pfeifer Ferdinánd, Buda-Pest, 1861. (a továbbiakban: Récsi), 236. o.

2 MENDELÉNYI László: *A M. Kir. Curia*. A Német Birodalmi Főtörvényszék („Reichsgericht”) fennállásának 50 éves évfordulója alkalmából Lipcsében 1929. év október havában kiadott „Die höchsten gerichte der welt” című munkában megjelent ismertetés, *A Jogállam Könyvtára* 26. Jogállam Könyvtára, Budapest, 1929. (a továbbiakban: MENDELÉNYI), 1. o.

3 POMOGYI László: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár*. Mérték Kiadó Kft., Budapest, 2008 (a továbbiakban: Pomogyi), 724. o.; Erről a korszakról részletesen lásd HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899

4 Halmosy Endre: *Tervezet törvénykezésünk rendezéséhez*, Kladja Eggenberger Ferdinánd, M. Akad. Könyvkereskedése, Pest, 1867 (a továbbiakban: Halmosy), 12. o.

5 RÉCSI, 235. o., lásd még MENDELÉNYI I. o.

6 A végrehajtó hatalomtól való eltávolodást szabályozta az 1723. évi XXIV. és XXV. törvénycikk.

7 *Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás*. Franklin Társulat, Budapest, 1896 (a továbbiakban: CIH.), 1723. évi XXX. és XXXI. törvénycikk.

hiszen a peres eljárások érdemi része itt zajlott.¹⁴ A Királyi tábla élén a királyi személynök mint a tábla elnöke állt, akinek feladatai közé tartozott a bíróság vezetése, továbbá irányította a magyar ügyvédképzést, valamint 1848-ig¹⁵ elnököl az alsó tábla ülésén.¹⁶

A Királyi tábla tagjai voltak: két egyházi és két országnagy – táblabírák –, az ország rendes bíráinak helyettesei – alnádor, alországbíró, akiket 1848-ig a nádor és országbíró nevezett ki és eskettek fel¹⁷ –, négy ítélőmester – egy a nádoré, egy az országbíróé, kettő pedig a királyi személynöké –, tíz rendes és számfeletti közbíró, valamint a királyi ügyész és a kincstári ügyek igazgatója.¹⁸ 1723-ban a bányászati előadó kinevezése által huszonhárom főre,¹⁹ majd 1846-ban további nyolc fővel emelkedett tagjainak száma.²⁰

Érdekesség, hogy a fent említett tisztségviselők után az alkalmazottak rangsorában az ajtónálló, fűtő, a kapus és a szolgák után következnek csak az úgynevezett „szegények ügyvédei”. Ezek az ügyvédek félig álltak csak a Királyi Curia alkalmazásában, mert önálló praxist is folytathattak,²¹ a legfőbb bírói fórumon azonban feladatuk a vagyontalan ügyfelek perbeli képviselésének ellátására, valamint ügyeik vitelére terjedt csak ki.²² A védelemhez való jog gyakorlati érvényesülését volt hivatott elősegíteni ezen szabály, azonban az ellenszolgáltatás nélkül végzett jogi tevékenység hatékonysága közel sem volt olyan, mint az ellentételezéssel végzetté.

Ugyanakkor a kötelező ügyellátáson kívül az ügyvédi tevékenység már a 19. században is kifizetődő szakmának számított. „Az ügyvédesség koromból” című jóízű rajzban Mikszáth Kálmán maga örökíti meg humorosan ügyvédbojtári pályafutását: „Igen, igen – írja itt – valamikor én is okos embernek készültem. A prókátorság képezte törekvéseim célját. Apám mindig azt mondta: Pompás egy mesterség! az ember hazudik egy keveset és kap érte sok pénzt. Bárcsak hallgattam volna apámra, most nem kellene újságírónak lennem, ahol az ember éppen megfordítva sokat hazudik és kevés pénzt kap érte.”²³

A Királyi tábla teljes ülésén az összes bírói személy részt vett, határozathozatalhoz az elnökkel együtt legalább kilenc tag jelenlétére volt szükség.²⁴ A teljes ülés egy nyilvános és egy zárt ülésre tagozódott. A nyilvános ülésen történt az ügyek felvétele, az ítélethirdetés és az ügyvédek felesketése is. Ezt követően került sor a zárt ülésre, ahol az egyes ügyekkel megbízott előadók – ítélőmester, majd később a közbírók is előadók

lettek²⁵ – olvasták fel az ügyek iratait.²⁶ A zárt ülésen csak a bírók és az ügyvédek vehettek részt.²⁷ A hatékonyság növelése érdekében tanácsokat alakítottak, és osztályüléseket is tartottak, ahol polgári, büntető- és bányáügyeket bíráltak el.²⁸

Hatásköre nemcsak fellebbviteli ügyekre terjedt ki,²⁹ hanem egyes esetekben elsőfokú bíróságként is eljárta³⁰ a polgári és a büntetőperek egyes speciális típusai esetén,³¹ például az adományos ellen indítható perben³² vagy a királyi fiscus aktív és passzív pereiben.³³ Kijelenthető, hogy az alsóbb bíróságokon indult, és a fellebbezés folytán a Királyi tábla elé került ügyek jóval rövidebb lefolyásúak voltak, mint azok, amelyek itt indultak.³⁴ Illetékessége a Magyar Királyság területére, azonban egyes esetekben Horvát-Szlavóniára is kiterjedt.³⁵ A Királyi tábla bizonyos esetekben kiküldött bíróságként is eljárta, amelyet szeretett volna állandósítani, azonban illetékességének ilyen körű kiterjesztésére nem került sor a többszöri próbálkozások ellenére.³⁶ A határozatok végrehajtása fellebbviteli ügy esetén az első fokon eljáró bíróságra hárult. A Királyi táblának csak abban az ügyben volt feladata a végrehajtás, amelyikben elsőfokú bíróságként járt el.³⁷

A Hétszemélyes tábla tagjai az 1715. évi XXIV. törvény-cikk értelmében az ország rendes hét bírója volt: a nádor, az országbíró, a főkancellár, a tárnokmester, a fősenechal, a horvát és az erdélyi bán.³⁸ A Hétszemélyes tábla voltaképpen a nádor bírósága volt, a tagok az ő – később az országbíró – elnökletével ítélkeztek fellebbviteli ügyekben.³⁹

Tagjainak a száma többször is emelkedett, 1723-ban nyolccal,⁴⁰ 1741-ben öttel,⁴¹ és végül 1844-ben kettővel. Így lehetséges az, hogy 1846-ban huszonhárom tagja volt a Hétszemélyes táblának.⁴² Érvényes határozathozatalhoz az elnök jelenlétére kívül további tíz tag jelenléte szükségeltetett.⁴³ A Hétszemélyes tábla kizárólag fellebbviteli ügyekben járt el.⁴⁴

Az ügyek előadó bírái ugyanazon személyek voltak, akik a Királyi táblán is előadták azt,⁴⁵ de a Hétszemélyes tábla ülésén szavazati jog nem illette meg őket.⁴⁶ A perek tárgyalása

14 SEREG Péter: A Magyar Királyi Curia szervezeti átalakítása a dualizmus korszakában. In: *Diáktudomány, A Miskolci Egyetem tudományos diákköri munkáiból 2015–2016.*, IX. kötet. Miskolci Egyetem, Miskolc-Egyetemváros, 2016 (a továbbiakban: SEREG), 164. o.

15 *MJL. IV.*, 800. o.

16 VARGA Endre: *A királyi curia 1780–1850.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974 (a továbbiakban: VARGA, 1974), 156. o.

17 VARGA, 1974, 160. o.

18 *MJL. IV.*, 800. o.; lásd még VINKLER, 237. o., 263. o.

19 VINKLER, 263. o.

20 FRANK Ignác: *A közigazgatás törvénye Magyarhonban.* Második rész I. darab, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Buda, 1846, 5–6. o. (a továbbiakban: FRANK II.); lásd még VINKLER, 263. o.

21 VARGA, 1974, 167. o.

22 *MJL. IV.*, 800. o.

23 KRÁHL Vilmos: *Mikszáth a jogász.* Dr. Vajna és Bokor Kiadása, Radó István Nyomdai Műintézete, Budapest, 1941 (a továbbiakban: KRÁHL), 23. o.

24 *CIH.*, 1723. évi XXV. törvénycikk 3. §; lásd még VINKLER, 254. o., 255. o.; VARGA, 1974, 173. o.; MENDELÉNYI, 5. o.

25 *MJL. IV.*, 800. o.

26 VARGA, 1974, 173. o.

27 VARGA, 1974, 173. o.

28 *MJL. IV.*, 800. o.

29 VINKLER, 252. o.

30 POMOGYI, 584. o.; lásd még *MJL. IV.*, 800. o.

31 VINKLER, 251. o.

32 VARGA, 1974, 178. o.

33 VARGA, 1969, 270. o.

34 VARGA, 1969, 271. o.

35 VARGA, 1974, 187. o.

36 MÁTHÉ Gábor: A Curia szerepe a törvényelőkészítésben; Adalékok a kodifikáció szervezetéhez (1867–1875). In: *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae, Tomus XXI, Redigit: Commissio Scientiae Studiorum Facultatis, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1978, 288. o.*

37 *MJL. IV.*, 800. o.

38 *CIH.*, 1715. évi XXIV. törvénycikk

39 *MJL. IV.*, 799. o.; lásd még VINKLER, 267. o.; POMOGYI, 430. o., MENDELÉNYI, 1. o.

40 MENDELÉNYI, 5. o.

41 VINKLER, 264. o.

42 FRANK II., 5. o.

43 VINKLER, 237. o.; lásd még *MJL. IV.*, 799. o.

44 VARGA, 1974, 188. o.; lásd még VINKLER, 241. o., 242. o.

45 *MJL. IV.*, 799. o.; lásd még VARGA, 1974, 188. o.; VINKLER 268. o.

46 SASHEGYI, 25. o.; lásd még VINKLER, 268. o.

mindig teljes és zárt ülés keretében zajlott le.⁴⁷ A két tábla közös ítéletlevelet alkotott, amely a király nevében és a királyi bírói pecséttel,⁴⁸ valamint a királyi személynök aláírásával el látva nyerte el hitelességét, hiszen a Hétszemélyes táblának nem volt királyi pecsétje és joga az ítéletlevél aláírásához.⁴⁹

Az ítéletlevelek érthetőségét jelentős mértékben elősegítő jogszabály volt az 1836. évi III. törvénycikk, amely előírta a Királyi tábla és az ezen a jogszabályhelyen Királyi Udvari Fő-Törvényszék névvel meghatározott Hétszemélyes tábla számára, hogy az előttük tárgyalt perekben született ítéleteket magyar nyelven hozzák meg.⁵⁰ A reformkor éveiben két okból is mérföldkőnek számított ez a törvény. Az első, hogy nyolc évvel az 1844. évi III. törvénycikk megszületése előtt már törvényi szinten szabályozták a magyar nyelv használatát az ítélezői és törvényhozói tevékenység során egyaránt. A második pedig, hogy a perben álló felek számára az eddig kizárólagos elsőbbséget élvező latin és német nyelvekkel szemben könnyebben érthetővé és ezáltal megismerhetővé váltak a magyar nyelvű ítéletlevélben foglaltak.

Az ítéletek kihirdetésük pillanatától jogerőre emelkedtek, hiszen azokat jogorvoslattal megtámadni nem lehetett, leszámítva a perújítást. „Vitás kérdés, hogy valjon jogosítva van-e a fejedelem, a halálra ítéltnek kegyelmet adni vagy sem? Hazánkban a koronának ezen legszebb kiváltsága tételes törvények (többek között 1715:45 tcz.) által kétségen fölül van helyezve. Ezen fejedelmi jog azonban nem önkényesen, hanem a fenforgó körülmények megfontolása s tekintetbe vételével gyakorolhatik.”⁵¹ Következésképpen az ítélet tartalmára vonatkozóan a végső döntés az uralkodót illette meg, ugyanis jogkörébe tartozott a halálbüntetések kiszabása esetén az ítélet megerősítése, valamint a hozzá intézett kegyelmi kérvények felett döntési joggal is rendelkezett.⁵²

A halálbüntetések uralkodói megerősítésének joggyakorlatban történő alkalmazását olvashatjuk Mikszáth Kálmán *Farkas a Verhovinán* című munkájában, ahol egyben szép példáját is találjuk az ítéletek megváltoztatásának:

„A bíróságok sokáig piszmoztak, de végre eldőlt az ügy a septemvirális táblán is. Pallos általi halál. Senki sem folyamodott kegyelemért, még Nagyidayné se. Csak egyszerű megerősítés végett ment fel az ítélet a királyhoz. Tihanyi Tamás udvari consiliárius referálta, mint «extraordinárius aktát.» A király csipős kedély hangulatban volt s amint fölemlíté ebecki Tihanyi, hogy az elitelt Nagyiday Ferencz királynak adta ki magát, közbe szólt:

– Egyszerűen bolond!

S mikor az jött sorra, – mikép is mondjam csak – hogy azt a bizonyos száz virágot letörte, kedélyesen kiáltott fel:

– Még se bolond!

Majd mereven tekintve a referendárius semmit mondó szürke szemeibe, mintegy tünődve jegyzé meg:

– Sok, egy kicsit sok.

47 VARGA, 1974, 193. o.

48 HEGEDŰS, 159. o.; lásd még VINKLER, 268. o.

49 VARGA, 1974, 188. o.

50 CIH., 1836. évi III. törvénycikk a Magyar Nyelvről, 2. §: „A jelen Törvény kihirdetésétől a perlekedők a királyi Itéltő Tábla előtt pereiket magyar nyelven kezdenek, folytathatják, - a Királyi Udvari Fő-Törvényszék pedig azokban Ítéletet ugyan magyar nyelven hozzon.”

51 HEGEDŰS, 161. o.

52 MJL. IV., 799. o.; lásd még MENDELÉNYI, 10. o.

A mármarosai hagyományok szerint feltűnő érdeklődéssel kegyeskedett aztán végig hallgatni a részleteket, de az ítéletnél a lábával toppantott:

– Sok, nagyon sok! Pallos általi halál! Hogy is ne?

– A mi uraink – folytatá szokott panaszkodó, fáradt hangjába esve – helytelenül kormányoznak nevemben és rendeleteket akarnak: ez a szegény ördög mindössze helytelenül mulatott a nevemben. Nem találja kedves Tihanyi?

– Mély alázattal bátorkodom ellentmondani fölséges ur. Az elitelt több rendbeli büntényeken kívül egyszersmind fölségsértést követett el, mert egyenesen a fölséged reputációját csorbitotta.

A király elmosolyodott s kedvencz öreg tanácsosának kordíálisan veregette meg a vállát.

– Ejh, hagyjuk ezt. Ha jól meggondolom, kedves Tihanyi, az ellenkező állítás se látszanék alaptalannak.

A referendárius savanyu ember volt, – egyszerűen meghajította magát.

– Fogságra kegyelmezem meg – utasítá I. Ferencz.

– Mennyit parancsol fölséged?

Gondolkozott egy pillanatig.

– Nos, mondjuk talán, egy leány egy hónap. Száz leány tehát száz hónap. ... S lőn a halálítéletből kilencz évi rabság.⁵³

2. A VÁLTÓ-FELTÖRVÉNYSZÉK

A kereskedelmi jog anyagának feldúsulása, valamint az új jogintézmények megjelenésével szükségessé vált egy, az ilyen ügyekre specializálódott többszintű bírósági szervezetrendszer kialakítása.⁵⁴ Erre a hiányra jelentett megoldást a Királyi Curia harmadik részeként, az 1840. évi XV. törvénycikk által felállított Váltó-feltörvényszék.⁵⁵ Egy, a rendi korszak intézményeivel szakító, a polgári korszak beköszöntét előrejelző kereskedelmi és váltóügyekkel foglalkozó⁵⁶ szakbíróságot állítottak fel ekkor, ahol az elnöki tisztséget szakmai kvalitás alapján lehetett betölteni, és nem mint országos méltóság kapta meg ezt a posztot az azt betöltő személy. Ellentétben a Hétszemélyes tábla nádorával és a Királyi tábla királyi személynökével szemben.⁵⁷ Az elnök főhivatású bíró volt, közte és a többi bíró között rang és rendi státusz alapján nem tettek különbséget.⁵⁸

53 MIKSZÁTH Kálmán: *Pernye*. Negyedik kiadás, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1903 (a továbbiakban: MIKSZÁTH – Pernye), 219–221. o.

54 SZABÓ István: *A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlata az államalapítástól napjainkig*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004 (a továbbiakban: Szabó, 2004), 22. o.

55 MJL. IV., 799. o.; lásd még POMOGYI, 724. o.; PALLAS X., 565. o.; SASHEGYI, 10. o.; FRANK II., 6. o.; VINKLER, 270. o.; ZINNER, 1997., 48. o.; SOLT Pál – ZANATHY János – ZINNER Tibor (eds.): *The History of the Supreme Courts of Europe and the Development of the Human Rights*. Alföldi Nyomda Co., Debrecen, 1999 (a továbbiakban: *The History of the Supreme Courts of Europe*), 187. o.; SEREG, 164. o.

56 VARGA, 1969, 308. o.; lásd még Pomogyi, 1204. o.

57 VARGA, 1974, 196. o.

58 STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Második, javított kiadás, Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1998 (a továbbiakban: STIPTA), 106. o.

A bíróság egy elnökből és hat további bíróból állt, tagjaink számát szükség esetén a király növelhette,⁵⁹ amelyre 1845. május 15-én kelt királyi rendeletben sor is került, így hat helyett már nyolc állandó tagja volt.⁶⁰ Első elnöke Végh Ignác – egykori nádori ítélmester – volt, akit elnöki székében egészen a Királyi Curia működésének 1849-es megszüntetéséig Gosztonyi Miklós követett.⁶¹ Személyzetéhez tartozott a tanácsjegyző és két segédje, az iktató, a kiadó, két írnok, három fogalmazógyakornok, változó számú – legfeljebb hat – gyakornok, és három törvényszolga.⁶²

A király az elnököt és a bírákat 1840 végén kinevezte, és a Királyi Curiahoz 1840. december 30-án intézett leiratában elrendelte, hogy mint legújabb felsőbbbírósnak a Váltó-feltörvényszéknek meg kell kezdenie a működését.⁶³ A királyi leiratnak megfelelően 1841. január 1-jén megindította a jogorvoslattal megtámadott váltóügyek elbírálását.⁶⁴ A Hétszemélyes tábla alá rendelték, hasonlóan a Királyi táblához, de ügyszámából kifolyólag érezhetően kisebb jelentőségű bíróságként – amelyet mutatott az is, hogy a királyi pecsétjének mérete kisebb volt a Királyi táblai pecsétéhez képest⁶⁵ – vállalt szerepet a hazai legfelsőbb bírói szinten. Hatáskörébe tartoztak a váltóügyek, kereskedők és gyárosok egymás közötti vitái olyan esetekben, amikor az üzleti könyveket kellett megvizsgálni, vagy az áruszállítási szerződésekből eredt jogviták.⁶⁶

Országosan hét elsőfokú váltótörvényszéket hoztak létre – Pest, Pozsony, Sopron, Károlyváros, Arad, Debrecen, Eperjes székhellyel⁶⁷ –, ezektől lehetett a Váltó-feltörvényszékhez,⁶⁸ mint másodfokú fellebbviteli bírósághoz jogorvoslattal élni,⁶⁹ amely csak fellebbviteli ügyekben járt el.⁷⁰ A fellebbezésre a váltótörvényszéki végzés felekkel való közlésétől számított huszonnégy órán belül volt lehetőség.⁷¹ A határozatokat, az elnököt is magában foglaló öttagú tanácsban hozta meg.⁷² Innen egyenesen a Hétszemélyes táblához lehetett felülvizsgálati kérelmet beadni.⁷³ Az 1844. évi VI. törvénycikk 11. § értelmében a Hétszemélyes táblán külön váltóügyekkel foglalkozó osztályt hoztak létre váltóosztály néven, és két váltóügyi bíróval bővítették ki tagjainak számát.⁷⁴ A Hétszemélyes tábla váltó-

osztályán az ítéleteket héttagú tanácsokban hozták meg,⁷⁵ az elnöki teendőket a Hétszemélyes tábla elnöke végezte el.⁷⁶

Érdekes, hogy ezen bírónak nem kellett nemesi származásúaknak lenniük, amely eddig példanélküli volt a Királyi Curia, hiszen még az ajtónálló is nemes volt.⁷⁷ Újabb megerősítése volt ez a rendelkezés az 1844. évi V. törvénycikkben foglaltaknak, miszerint nem nemeseket is lehetett alkalmazni a közhivatalokban.⁷⁸

3. A KIRÁLYI CURIA MINT EGYSÉG

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a fent ismertetett Hétszemélyes tábla és Királyi tábla, valamint az 1840-ben felállított Váltó-feltörvényszék egy nagy intézmény, a Királyi Curia részét képezték, és közös szervezeti egységgé váltak.⁷⁹ Többek között az egyes bírók hivatali előrelépésével is megfigyelhető a hazai legfelsőbb bíróság egyes fórumai közötti kapcsolódás, hiszen általában a Váltó-feltörvényszékről a Királyi táblára, onnan pedig a Hétszemélyes táblára történt a bírók hivatali előmenetele.⁸⁰

Ennél szorosabb kapcsolódási pontot jelentett azonban a két tábla közös ítélethozatala, amely a korábbiakban már bemutatásra került. A két tábla közös levéltárral és alhivatalokkal is rendelkezett, így a jegyzőket leszámítva közös hivatali szervezetet tartott fent.⁸¹ A legfontosabb és egyben a legszorosabb kapcsolódási pontot jelentette az, hogy a Királyi Curia kezdetben két, majd három része közös üléseket tartott, és az ezen keletkezett iratokat Királyi Curia névvel látták el.⁸²

Megállapítható, hogy nem egy egyszerű, hierarchizált felépítésű legfelsőbb bíróságról volt szó, hanem egy sokkal összetettebb intézményrendszeréről, amelyben speciális érintkezési pontok figyelhetőek meg, mind az eljárásjog, mind pedig a hivatalszervezet tekintetében. A két tábla, majd a felállított Váltó-feltörvényszék egymás működését kölcsönösen elősegítve folytatta munkáját a jogszabályi keretek között, azonban a fent leírt kapcsolódási pontokat leszámítva feladataikat egymástól teljesen elkülönülve végezték.⁸³

4. A KIRÁLYI CURIA 1844-TŐL A SZABADSÁGHARC VÉGÉIG

Az előző fejezetben kifejtettek alapján egyértelmű, hogy a Királyi Curia a 18–19. század fordulóján, valamint a 19. század első felében általános hatáskörű legfelsőbb bírósággá nőtte ki magát.⁸⁴

Az immár három fórummal működő Királyi Curia történetében újabb jelentős előrelépésnek nevezhető „a Hétszemélyes Táblának ezentúl a husvétutáni törvényszakban is leendő öszveüléséről, s a decretalis napok megszüntetéséről” szóló

59 CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 6. §; lásd még VINKLER, 270. o.

60 VARGA, 1974, 197. o.

61 VARGA, 1974, 196. o.

62 VARGA, 1974, 197. o.

63 VARGA, 1974, 198. o.; lásd még MENDELÉNYI, 6. o.; SEREG, 164. o.

64 BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Második, bővített kiadás. Szerkesztette: MOLNÁR András. Zala Megyei Bíróság és Magyar Jogászegylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996 (a továbbiakban: BÓNIS–DEGRÉ–VARGA), 95. o.; lásd még SASHEGYI: 11. o.

65 VARGA, 1974, 198–199. o.

66 POMOGYI, 1203. o.

67 STIPTA, 105. o.

68 CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 132. §.

69 VARGA, 1974, 200. o.

70 MJL. IV., 801. o.

71 CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 133. §.

72 CIH., 1840. évi XV. törvénycikk 6. §; lásd még VINKLER, 270. o.

73 VARGA, 1974, 200. o.; lásd még MJL. IV., 801. o.

74 CIH., 1844. évi VI. törvénycikk 11. §: „Váltói, s mindazon ügyekben, mellyek felelbbvitel útján a váltó feltörvényszékre tartoznak, felelbbvitel esetében legfelsőbb ítélőszék a Hétszemélyes Tábla egyik osztálya leendő, mellyhez ő Felsege két előadó ülnököt a kir. városokból és kerületekből, ha bár nem nemeseket is, ugy szintén több más előadókat, s ülnököket is szüretésre tekintet nélkül a szükséghez képest adand...”; lásd még VARGA, 1969, 308. o.

75 CIH., 1844. évi VI. törvénycikk 11. §; lásd még VINKLER, 270. o.

76 STIPTA, 106. o.

77 VARGA, 1974, 128. o.

78 CIH., 1844. évi V. törvénycikk

79 BÓNIS–DEGRÉ–VARGA, 95. o.; lásd még RÉCSI, 506. o.

80 VARGA, 1974, 201. o.

81 RÉCSI, 506. o.; lásd még VINKLER, 269. o.

82 VARGA, 1974, 203. o.

83 SEREG, 165. o.

84 POMOGYI, 725. o.

1844. évi VIII. törvénycikk.⁸⁵ A törvény megszületése előtt a Hétszemélyes tábla évente 120-130 napot ülésezett, három törvénykezési időszakot tartva meg. Ezt követően azonban mind a négy törvénykezési időszakot megtartotta, valamint az évtized végére a Királyi tábla üléseinek száma is jelentős mértékben növekedett.⁸⁶

Az 1838-as nagy pesti árvízét követően csak az 1847. augusztus 21-én kezdődő Szent István-i törvénykezési időszakot tudta megkezdeni a régi épületében, hiszen a történelmi léptékben is kiemelkedő áradás a Királyi Curia épületét sem kímélte, így kilenc évig másik épületben volt kénytelen működni.⁸⁷

Az ügyek számának emelkedésével az ülések száma is emelkedett mind a Hétszemélyes, mind a Királyi táblán. Az elhúzóó ősiségi joggal kapcsolatos örökösödési és birtokperек egyszerre voltak jelen a polgári korszakba átvezető modernebb és gyorsabb lefolyású váltóügyekkel, amely hűen tükrözte a korszakra is jellemző – a régi és az új rend közötti – kettőséget.⁸⁸

Az 1848-as események kihatással voltak a magyar legfelsőbb bírói fórum működésére is. Az 1848. évi III. törvénycikk értelmében ugyanis a Királyi Curia feletti törvényességi felügyelet a kancelláriától a felállításra kerülő igazságügyi minisztériumhoz – Igazságszolgáltatás és kegyelem⁸⁹ – tevődött át.⁹⁰ Az 1848. évi IX. és X. törvénycikkek alapján az úrbéri ügyek lefolytatása átkerült a törvényhatóságoktól a szolgabírák és megyei törvényszékek hatáskörébe,⁹¹ amely így végső fokon a Királyi Curia hatáskörét jelentette.⁹² A jogszabály jelentősége abban is állt, hogy a bírói függetlenséget kimondó 1869. évi IV. törvénycikk megalkotása előtt húsz évvel már jelentkezett az igény a végrehajtói és a bírói hatalmi ágak szétválasztása iránt.

A Királyi tábla ügyvitelét könnyítő intézkedés volt az 1848. évi IV. törvénycikk, amely kimondta, hogy az országgyűlés alsó táblájának elnöke, alelnöke és jegyzője már nem voltak automatikusan a Királyi tábla bírái. A törvény hatálybalépését követően az országgyűlés alsó táblájának tagjai maguk közül választották meg ezen tisztségek betöltésére a megfelelő személyeket.⁹³ Így az országgyűlések nem szakíthatták meg a Királyi tábla ügyvitelét. Az 1848. évi XXVIII. törvénycikk értelmében a nádor bírászkodási jogköre megszűnt,⁹⁴ ezt a nádor és Deák Ferenc igazságügyi miniszter közös rendelete a Hétszemélyes táblára ruházta át.⁹⁵

A legjelentősebb előrelépést azonban az 1848. évi XV. törvénycikk jelentette,⁹⁶ amely eltörölve az ősiséget, a legnagyobb

ügyteherrel szabadította meg a magyar legfelsőbb bírói fórumot, és egyértelműsítette az igazságszolgáltatás polgári alakulását törvényi keretek között is. Ezt követően ugyanis nem volt lehetőség további ősiségi perek indítására, csak a folyamatban lévő perek tárgyalása emlékeztetett a rendi korszakra. Ezen jogintézmény végleges eltörlését szolgálta az 1852. november 29-i ősiségi pátenst, amely megerősítette a törvénycikkben foglalt perindítási tilalmat.⁹⁷

Az utolsó pozsonyi országgyűlés végét követően – 1848. április 14. – a Királyi Curia folytatta működését Pesten a törvényben lefektetett változtatásoknak megfelelően. A „semmi-ből életre hívott” igazságügyi minisztérium 1848. május 5-én értesítette a Királyi Curiát, hogy „a kancellária helyett hozzá kell fordulni”.⁹⁸ Deák Ferenc igazságügyi miniszter a hatékonyabb és gyorsabb ügyvitelt előmozdító rendeleteket adott ki, példának okáért a Hétszemélyes tábla és a Királyi tábla bírának számát táblánként harmincháromra emelte, a Váltó-feltörvényszéken pedig tizenkettőre.⁹⁹ Az 1848-as évben a Királyi Curia folyamatosan ülésezett, ügyei vitelében, bírászkodásában azonban nem figyelhető meg a törvények által előirányzott változás, hiszen a feltorlódott ügyhátralék miatt javarészt az 1848. március 15-e előtt megindult pereket tárgyalta.¹⁰⁰

A fenti reformok ellenére azonban az újonnan létrejött kormány egy fontos dolgot figyelmen kívül hagyott: a Királyi Curia személyzetét. A javarészt aulikus érzelmű bírákból álló Királyi Curiától nem volt meglepő döntés, hogy Kossuth Lajos parancsa ellenére 1848 decemberében Pesten maradt, holott Pestről szinte minden országos illetékességű intézmény Debrecenbe menekült.¹⁰¹ Alfred zu Windisch-Grätz¹⁰² vezetésével az osztrák haderő 1849. január 5-én szállta meg Pest-Budát.¹⁰³ Ezt követően a Királyi táblán szünetelt az ítélezés, majd 1849. január 29-én ismét összeült,¹⁰⁴ és azt követően egészen március 31-ig¹⁰⁵ működött. A Hétszemélyes tábla 1849. április 10-éig, a Váltó-feltörvényszék egészen április 24-éig folytatta munkáját.¹⁰⁶

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnök rendeletére hivatkozva igazolásra szólította fel a tavaszi hadjárat következtében 1849. május 1-jén visszafoglalt Pest városában maradt „magyar főtörvényszéket” – a detronizáció következtében nem voltak tovább használhatóak a „Királyi tábla” és „Királyi Curia” kifejezések sem –, adjon magyarázatot, miért maradt Pesten a költözésre felszólító parancs ellenére. Az 1849. május 6-án összeült Királyi Curia választásában Irányi Dániel kormánybiztos nem fogadta el. Másnap közölte a Királyi Curiával Vukovics Sebő igazságügy minisz-

85 CIH., 1844. évi VIII. törvénycikk; VARGA, 1974, 129. o.: decentralis napok: ezeken a napokon ítéletet hozni lehetett, de kihirdetni és végrehajtani nem.

86 VARGA, 1974, 130. o.

87 VARGA, 1974, 131. o.

88 VARGA, 1974, 131–132. o.

89 CIH., 1848. évi III. törvénycikk 14. § f) pont.

90 BÓNIS-DEGRÉ-VARGA, 95. o., lásd még STIPTA, 108. o.; Varga: 132. o.; ZINNER, 1997, 48. o.; *The History of the Supreme Courts of Europe*, 187. o.

91 CIH., 1848. évi IX. és X. törvénycikk

92 BÓNIS-DEGRÉ-VARGA, 96. o.; lásd még STIPTA, 108. o.

93 VARGA, 1974, 132. o.

94 CIH., 1848. évi XXVIII. törvénycikk.

95 STIPTA, 108. o.

96 VARGA, 1974, 132. o.

97 KRÁHL, 39. o.

98 VARGA, 1974, 133. o.

99 VARGA, 1974, 133. o.

100 SARLÓS Béla: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, 73–74. o.; lásd még VARGA, 1974, 137. o.

101 SASHEGYI, 58. o.

102 Nevének írásalakját a Varga Endre által használt írásmóddal azonosan fogom megjeleníteni a továbbiakban.

103 VARGA, 1974, 138. o.

104 VARGA, 1974, 139. o.

105 SASHEGYI, 63. o.

106 VARGA, 1974, 139. o.

ternek az 1849. május 3-án kelt rendeletét, amely alapján a Királyi Curia „bíráskodását ideiglenesen felfüggesztette”.¹⁰⁷

Vukovics Sebő ennyivel azonban nem érte be. Intézkedési javaslatokat tett kilenc pontban, amelynek első pontja: „Az eddigi főtörvényszékek: a Hétszemélyes tábla, a »vult« Királyi tábla s a Váltó-feltörvényszék feloszlattassanak.”¹⁰⁸ A kilenc javaslati pontot Kossuth Lajos kormányzóelnök 1849. május 29-én elfogadta, és ezzel az egy és negyed évszázados működés után a Királyi Curia működése megszűnt.¹⁰⁹ Vukovics Sebő kilenc pontjában a Királyi Curia megszüntetése mellett felállításra javasolta a szabadságharc felsőbíróságát is. A legfelsőbb bíróság a Hétszemélyes törvényszék volt, alatta az Országos törvényszék és a Váltó-feltörvényszék helyezkedett el. A bíróságok tagjai mind egyelők voltak, egyedül a Hétszemélyes törvényszék elnökének titulusa – országbíró – emlékeztetett a régi bírósági rendszerre.¹¹⁰

A Királyi Curia egykori személyzetét a kormányzat lecserélte, és mindent megtett annak érdekében, hogy az új rend alapján az országban minél hamarabb elindulhasson a legfőbb igazságszolgáltatás.¹¹¹ A felállított új fórumok – az Országos Főtörvényszéket leszámítva – a tényleges munkát azonban nem kezdték meg, hiszen mire előkészítettek volna mindent – június 26–28. – már az ellenséges haderő minden oldalról körülzártta Pestet.¹¹²

Vukovics Sebő igazságügyi miniszter 1849. június 30-án kelt rendeletében ideiglenesen felfüggesztette a szabadságharc felsőbíróságának működését,¹¹³ amely döntés a történelmi események következtében végleges hatályúnak bizonyult. Ezzel kezdetét vette az egész birodalomra kiterjedő, központosított és egységes legfelsőbb bírósági szervezetrendszer kialakítása.

107 ZINNER, 1997., 49. o.; lásd még VARGA, 1974, 140. o.; *The History of the Supreme Courts of Europe*, 187. o.

108 VARGA, 1974, 142. o.

109 VARGA, 1974, 141–142. o.; lásd még BÓNIS–DEGRÉ–VARGA, 96. o.; SASHEGYI 58. o.

110 ZINNER, 1997., 49. o.; lásd még VARGA, 1974, 143. o.; *The History of the Supreme Courts of Europe*, 188. o.

111 VARGA, 1974, 144–145. o.

112 SASHEGYI, 58. o.; lásd még VARGA, 1974, 148. o.

113 ZINNER, 1997., 49. o.; lásd még VARGA, 1974, 149. o.; *The History of the Supreme Courts of Europe*, 188. o.